

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ СОЦІАЛЬНОГО БЮДЖЕТУ

У зарубіжній практиці одним із ефективних способів управління фінансовими ресурсами, які спрямовуються на фінансування соціальних гарантій, є розробка соціального бюджету як плану соціальних витрат держави та джерел їхнього покриття. Його показники активно використовують при проведенні аналізу та прогнозуванні динаміки державного фінансування соціальних гарантій, оцінюванні рівня видатків соціального призначення в обсягах консолідованого бюджету держави та у ВВП (рівня соціального навантаження). При цьому, розрахунок соціального бюджету може здійснюватись як в межах одного бюджетного періоду, так і на середньострокову перспективу.

Питання розробки соціального бюджету є одним із найбільш дискусійних в сучасній вітчизняній науці. Серед фахівців немає єдиної позиції не лише щодо доцільності його складання, а й щодо розуміння самого змісту поняття «соціальний бюджет». У літературі його розглядають як частину державного та місцевих бюджетів [7; 5, с. 30] або їхню цільову характеристику [4], як баланс витрат системи соціального забезпечення та джерел їхнього покриття [1]. Окремі науковці ототожнюють соціальний бюджет з місцевим бюджетом, аргументуючи це тим, що він забезпечує найбільш нагальні щоденні потреби населення [3, с. 18]. Вважаємо, що останній підхід є взагалі необґрунтованим, адже з місцевих бюджетів, крім соціальних, здійснюються й інші видатки, які мають опосередковане відношення до процесу задоволення особистих потреб та інтересів громадян.

На наш погляд, соціальний бюджет не є бюджетом у його класичному розумінні, адже він не являє собою фінансовий план уряду, чи певного об'єднання або закладу. Соціальний бюджет можна охарактеризувати як баланс соціальних витрат суспільного сектору та джерел їхнього покриття. Фактично, він є бюджетом реалізації соціальної функції держави, адже вказує на обсяг фінансових ресурсів, які можуть бути направлені нею для виконання зобов'язань перед своїми громадянами. Зміст соціальної функції держави закріплений у Конституції, відповідно до положень якої в Україні «людина, її життя й здоров'я ...і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини, їхнє утвердження і забезпечення визначають зміст та спрямованість діяльності держави, є її основним обов'язком» [2]. Звідси, до сфери соціальної відповідальності держави, на наш погляд,

належать охорона праці та здоров'я людей, встановлення соціальних стандартів оплати праці та соціального забезпечення, державна підтримка сім'ї та материнства, інвалідів та людей похилого віку, розвиток системи освіти тощо.

У витратній частині соціального бюджету мають бути відображені видатки держави на втілення політики зайнятості, пенсійне забезпечення та здійснення соціальних виплат, фінансування системи охорони здоров'я, освіти, духовно-культурного розвитку. Водночас, дохідна частина соціального бюджету характеризує джерела коштів, які спрямовуються державою на надання соціальних гарантій: внески на соціальне страхування, податки, власні кошти бюджетних установ соціально-культурної сфери, приватні та колективні страхові внески, інвестиційні доходи, добровільні пожертвування.

Не зважаючи на досить широке використання соціального бюджету у зарубіжних країнах, в Україні його складання має фрагментарний характер. У 1995 році за підтримки Програми Розвитку ООН було розроблено економіко-математичну модель соціального бюджету з метою планування соціальних видатків та визначення потреби у фінансових ресурсах в умовах динамічної зміни макроекономічної ситуації. У 1999 році відповідно до вимог Основних напрямів соціальної політики на 1997-2000 роки [6] розпорядженням Кабінету Міністрів України було передбачено розробку соціального бюджету у складі державного та місцевих бюджетів. Проте ця норма залишилася декларацією, не отримавши реального втілення, а в подальші роки планування соціального бюджету не передбачалось.

Розробка соціального бюджету на загальнодержавному та регіональному рівні, на наш погляд, забезпечить системність соціальної політики держави, узгодженість заходів у сфері фінансування соціальних гарантій з макроекономічними індикаторами та показниками програми соціально-економічного розвитку держави. Додатковим аргументом на його користь є можливість врахування специфіки розвитку вітчизняної системи соціального забезпечення, регіональних особливостей. Соціальний бюджет дасть змогу реально впровадити програмно-цільовий метод формування показників бюджету, адже вказуватиме, з однієї сторони, на необхідні видатки на реалізацію конкретних програм у сфері соціальних гарантій та, з іншої сторони, – на джерела їхнього покриття.

Однак, надмірний рівень соціалізації економіки загрожує зниженням її ефективності, сповільненням економічного росту та збільшенням дефіциту державних фінансів. Між тим, в умовах перманентного політичного протистояння в країні темпи росту соціальних видатків держави є одними із найвищих серед усіх напрямів спрямування державних коштів. Тому, додатковою перевагою розробки соціального бюджету є можливість контролю за рівнем соціального навантаження на економіку та утримання його в обґрунтованих межах. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне законодавчо (наприклад, у Соціальному кодексі) закріпити

граничні параметри витрат держави на фінансування соціальних гарантій у співвідношенні з консолідованим бюджетом держави (сукупний обсяг зведеного бюджету та бюджетів фондів соціального страхування), або ВВП. Це дасть змогу оцінити рівень соціалізації, відповідно, бюджету держави і ВВП з метою коригування соціальної політики. За прикладом європейських країн зі схожою до вітчизняної моделлю соціально-економічної системи гранично максимальне співвідношення обсягів соціального бюджету до ВВП пропонуємо визначити в межах 33-36% ВВП. Його досягнення свідчитиме, що подальше удосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій доцільно проводити шляхом перерозподілу наявних ресурсів, підвищення ефективності їхнього використання, а не механічного прирощення. Отож, моніторинг рівня соціалізації економіки за допомогою соціального бюджету дасть змогу збалансувати інтереси суспільства та бізнесу, забезпечити проведення державою соціальної політики без стримування економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Болюбах, В. Модель соціального бюджету як система та інструмент прогнозування та оцінювання соціальних процесів / В. Болюбах // ЦПСД МСПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=43:2010-06-13-21-33-26&catid=24:2010-06-13-21-32-22&Itemid=29
2. Конституція: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
3. Мітюков, І. Бюджетна реформа й основні напрями удосконалення бюджетної політики / І. Мітюков // Фінанси України. – 2001. – № 8. – С. 16-23.
4. Попов, А. Киев получил наиболее социальный бюджет в Украине / А. Попов // Киевская правда. – 2012. – 5 января [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpravda.com/aleksandr-popov-kiev-poluchil-naibolee-socialnyj-byudzheth-v-ukraine/>
5. Прилипко, С. М. Предмет права соціального забезпечення: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення / С. М. Прилипко. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2007. – 47 с.
6. Про основні напрями соціальної політики на 1997-2000 роки: Указ Президента України № 1166/97 від 18.10.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1166/97>
7. Роик, В. Социальный бюджет – важнейший инструмент реализации прав человека в социальной сфере / В. Роик // Человек и труд. – 2010. – №7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chelt.ru/2010/7-10/roik_7-10.html